

revizionizam, a koliko su ove rezultat razumljivog pomeranja akcenta u istraživanju društvenog determinizma u zavisnosti od preovlađujućih dinamičkih sila epohe? Sve do 1960-ih bile su snažne ideje političke istorije, niko nije verovao u slom idejne istorije, a bila je zapostavljena analiza društva i privrede. Danas skoro da je obrnuto. Niko ozbiljan ne sumnja da se politički sistemi ne mogu valjano objašnjavati bez ekonomske i socijalne dimenzije. Sa slabljenjem marksizma porasla je kritičnost i prema strukturnoj istoriji. Goldhagen debata 1996/97. je samo razotkrila zasićenost strukturnom istorijom i pokušaj nove generacije da pokaže da se ljudsko delanje ne može objašnjavati samo interesima, nego i vizijama sveta i kulturim tradicijama, percepcijama i tumačenjima tzv. stvarnosti, mentalitetom kao i životnim svetom. Samokritični predstavnik strukturne istorije Hans Ulrik Veler primećuje: "Premda smo dugo učili od Maksa Vebera, ipak smo bili fascinirani analitički jasno izdvojenim društvenoekonomskim problemima i politički vladajućim interesima" (Wehler 1996). Pri tome dodaje da vlastitu poziciju treba uvek preispitivati po uzoru na Vebera koji je predlagao: u metodskim i teorijskim pitanjima uvek razvijati ekstremnu poziciju, argumente što je moguće oštrije idealnotipski zaoštravati, a naše vrednosne ideje (tj. interese koji nam usmeravaju snove) otvoreno izložiti i onda na dobar luteranski način reći "ovde sam, ne mogu ništa drugo nego da vam se predstavim". Ovakvom otvorenosti različite struje strukturne istorije krajem veka treba da više integrišu kulturnu istoriju u vlastiti pristup, ne zaboravljajući da i u modernom tržišnom društvu ostaje društvena hijerarhija sila poretka sui generis, čije se tvrde strukture teško menjaju.

Sa slabljenjem marksizma i sociologije jačale su konzervativno naučne struje i značaj istorije. Konzervativci su uvek tragali za "prošlošću koja pruža saglasnost" i istorijom kao sredstvom jačanja nacionalnog ili konfesionalnog identiteta, a negovanja selektivnih sećanja koja je tražio konkretni identitet su primala raznovrsne oblike: negiranje, neutralizovanje, relativisanje ili potiskivanje tamnih senki prošlosti. Berlinski istoričar Jirgen Koka upozorio je da strategije potiskivanja prošlosti uvek imaju dalekosežnu moralno-političku cenu i da mogu stvoriti samo kratkoročnu idejnu saglasnost (Kocka 1987, S. 132-33), jer gomilaju napetosti koje se vremenom moraju eksplozivno razrešiti (npr. bunt 1968. protiv potiskivanja fašističke prošlosti ili 1990-ih formirani eksplozivni idejni vakuum nakon nestanka komunističkih partija). Kod pomenutih glavnih pristupa prerada i revizija istorije bila je modifikovana osobenim teorijskim i metodskim crtama, kako u saznavnom tako i ideološkom obliku. U različitim fazama svog razvoja pomenuti pristupi bili su povezani sa društvenointegrativnom upotrebom. Savremeni revizionizam nemoguće je pouzdanije razjasniti ukoliko se nemaju na umu glavni teorijski pristupi prošlosti.

Težišne teme nisu naravno bile istovetne u svim zemljama. Sporovi oko prirode Francuske revolucije odražavaju pravac razvoja historiografije od 1970-ih u Francuskoj, a nemački Historikerstreit izmenu odnosa prema fašizmu od 1980-ih. U obema zemljama do tada je bila uticajna marksistička historiografija koja je isticala ulogu masa u Francuskoj revoluciji i klasno-ekonomski činilac kod objašnjenja fašizma. U Francuskoj Fire menja pravac, odbacuje klasno ekonomski pristup i ističe ulogu političkih ideoloških činilaca, a u SR Nemačkoj Nolte počinje debatu oko veze boljševizma i fašizma. Premda je Nolte bliži historicizmu, a Fire analistima oba zaokreta bila su izrazito antimarksistička. Uprkos tome u poslednjih 20 godina vidljiv je snažan uspon socijalne i kulturne istorije. Socijalna istorija prokrčila je put kulturnoj (istorijska demografija, obrasci života malih zajednica i njihov mentalitet), a bilo je